

Az ESSR (European Society of MusculoSkeletal Radiology)

11. Kongresszusa

Augsburg 2004. június

FORGÁCS SÁNDORT AZ ESSR TISZTELETBELI TAGJÁVÁ VÁLASZTOTTÁK

Az ESSR-rel való együttműködés az Osteológiai Szekció sikertörténete. Az európai társaság alakuló ülésére 1991-ben az meghívás kapott *Forgács Sándor* és *Mester Ádám*. Forgács dr.-t az alakuló ülésen a társaság vezetőségébe választották, és mandátumát később többször meghosszabbították. Őt Mester Ádám követte, akit, miután különböző funkciókat betöltött a vezetőségben, 2002-ben az ESSR elnökévé választottak. Minderről folyóiratunkban is részletesen beszámoltunk.

Az ESSR évi kongresszusain társaságunk minden alkalommal jelentős számú, aktív küldöttséggel képviselte magát. Ennek is köszönhető, hogy 2001-ben mi kaptunk felkérést az ESSR kongresszusának megrendezésére. Mester és Forgács doktorok vezetésével az európai társaság eddigi legnagyobb létszámú és legemlékezetesebb kongresszusa zajlott le a Gellért Szállóban, amivel egyedül a most Augsburgban lezajlott XI. Kongresszus vetekedhet.

Hazánkból *Angyal Andrea*, *Forgács Sándor*, *Gergely Gy. Mária*, *Karlinger Kinga*, *Köllő Katalin*, *Magda Ingrid*, *Mester Ádám* és *Zólyomi Annamária* vett részt a tanácskozáson. Többek részvételét a „Csont-ízületi Megbetegedések Korai Felismeréséért” Alapítvány támogatása tette lehetővé. Előadásokkal most kevésbé szerepelünk, mint a korábbi években (3 előadás, illetve poszter), mégis csapatunk jelentős szerepet játszott a kongresszus munkájában, például az első nap Forgács dr., a második nap Mester dr. moderálta a továbbképző plenáris ülést.

A kongresszus fénypontja az ESSR hagyományainak megfelelően a gálavacsorán zajlott le. A Kurhalle szecessziós palotájában *Victor Cassar-Pollucino*, a társaság alelnöke lépett az emelvényre *Klaus Bohndorf*, a társaság és a kongresszus elnökének, valamint *Francesco Aparisi*, a következő elnök társaságában, és bejelentette: az ESSR vezetőségének javaslatára *Iain Watt*-ot (UK) és *Forgács Sándort* a társaság tiszteletbeli tagjává választották. Ők

lettek a 360 rendes tagot számláló társaság 8. és 9. tiszteletbeli tagjai.

A „laudatio” elmondása céljából Mester Ádám lépett először a pódiumra. A tőle megszokott szellemes könnyedséggel, szép angolsággal köszöntötte az ünnepeket. Hevenyészett fordításban a következőket mondta:

„Kedves Barátaim! Nagy megtiszteltetés számomra, hogy én köszönhetem egykori munkatársamat, tanítómesteremet és jó barátomat, Forgács Sándort. Forgács dr. iskoláit Budapesten végezte, és bármily hihetetlennek látszik is, 1963-ban szerzett orvosi diplomát a nagyhírű budapesti Semmelweis Egyetemen. Az egyik nagy fővárosi kórház röntgenosztályára kapott kinevezést. Később az egyetem radiológiai klinikájára került, ahol több mint tíz évet töltött. Jelenleg tizenhét éve egy nagy budapesti kórház, az Uzsoki Utcai Kórház röntgendiagnosztikájának a vezetője. Érdeklődése már fiatal orvos korában a csontrendszer röntgendiagnosztikájára fordult, engem is az ő lelkesedése irányított ehhez a subdiszciplínához. Fiatal orvosként Magyarországon bevezette az oszteoporózis morфомetriás mérésének módszereit, és meghatározta a közép-európai populáció normál értékeit. Már az 1960-as évek végén megjelentek közleményei magyar és európai folyóiratokban. Legtöbbet idézett cikke a „Stages and roentgenological picture of diabetic osteoarthropathy” a

Röfo-ban jelent meg. A 70-es évek elején publikálta „Hyperostotische Knochenveränderungen” cikkeit a der Radiologe-ban, és a Münchener Medizinische Wochenschrift-ben. Később ez a betegség DISH szindróma néven vált ismertté az irodalomban. A diabéteszes csontelváltozásokról védte meg Ph. D. disszertációját. Vizsgálatait Bones and Joints in Diabetes Mellitus címmel monográfiában foglalta össze, amely Hollandiában a Martinus Nijhoff Kiadónál jelent meg. Radiology of Joint Diseases könyve Magyarországon évtizedek óta igen népszerű, ebből tanulnak a szakvizsgára készülők. Egyetemi tankönyveket is írt. Számos könyvfejezete jelent meg, többek között az Elsevier Kiadó Rheumatology kézikönyvében, valamint több nemzetközi diabetológiai kézikönyvben. A „Rheumatology” néhány éve az „Év könyve” díjat nyerte, és tavaly már a 3. kiadásában jelentek meg benne Forgács doktornak az akromegáliáról és diabéteszes csontelváltozásokról írt fejezetei. Kirándulást tett a gasztroenterológia területére is, vizsgálatait Gastrointestinal manifestation of diabetes mellitus című monográfiában foglalta össze. Közel 100 cikket publikált magyar, angol és német nyelven, és több mint 200 előadást tartott nemzetközi kongresszusokon. Magyarországon évek óta továbbképző musculoskeletal tanfolyamokat szervez, amelyekre meghívja szakmánk számos európai és tengerentúli vezető szakemberét. Az elmúlt évben például Budapesten négyszáz hallgató jelentkezett erre a tanfolyamra. Tagja több tudományos társaságnak. Az ISS 1993-ban tagjává választotta, és tagja a társaság továbbképzésekkel foglalkozó albizottságának. Éveken keresztül tagja volt az ECR musculoskeletal albizottságának, a kongresszus poszter zsűrijének. 1988-ban megalakította a Magyar Radiológusok Társaságának Osteológiai Szekcióját, amelynek azóta is elnöke. Megalapította és főszerkesztője az Osteológiai Közlemények című folyóiratnak, a nemzetközi szerkesztőbizottságának több tagja itt a teremben is jelen van. Évek óta társelnöke a Magyar Osteológiai Kongresszusnak, amelynek ma már évente több mint ezer magyar és nemzetközi résztvevője van. Forgács doktor alapító tagja az ESSR-

Victor Cassar-Pollucino bejelenti és köszönti az új tiszteletbeli tagokat. Mögötte áll Francesco Aparisi megválasztott és Klaus Bohndorf jelenlegi elnök

nek, társaságunk első vezetőségének tagja, mandátumát többször meghosszabbították. Vezetésével az ESSR kongresszusain jelentős és aktív magyar delegáció vett részt. Forgács doktor együttműködése nélkül nem tudtuk volna sikeresen megszervezni 2002-ben Budapesten az ESSR kongresszusát, amely társaságunk történetének eddigi legnagyobb létszámú rendezvénye volt. Nagy szerepe volt abban, hogy sikerült több közép-kelet-európai ország orvosait bevonni az ESSR munkájába. Forgács dr. társaságunk tekintélyes és népszerű tagja. Sokan ismerik második imaging hobbját is: festményekért gyűjtője, valamint nagyon szeret táncolni (Forgács dr. nagy szerencséjére ezt a gálaesten nem kellett bizonyítania, ref.). Forgács Sándor doktort nem csak mint híres és kitűnő szakembert üdvözlöm, hanem mint egykori tanáromat és közeli jó barátomat. Isten éltesse!”

A szép beszéd után Mester dr. nyújtotta át a díszes oklevelet, amelynek szövege szerint: „The ESSR presents to Sándor Forgács the Honorary Membership of the

Elsőnek Mester Ádám gratulál a kitüntetettnek

Forgács Sándor köszönő beszéde közben Mester Ádám vigyáz az értékes oklevélre

ESSR in special recognition of the outstanding contribution to the field of musculoskeletal radiology”.

Forgács dr. válaszában megköszönte a laudációt, a magas kitüntetést. Hangsúlyozta, hogy mennyire büszke erre, és úgy tekinti, ezzel a magyar osteológiát érte elismerés. Arról beszélt, hogy Magyarország ebben az évben lett tagja az Európai Uniónak, de a magyar csont-radiológusok az ESSR-en keresztül már korábban csatlakoztak Európához. Ez a csatlakozás sok évvel megelőzte a politikusok döntését. Az ESSR-ben szívesen fogadták megjelenésünket, és kezdettől fogva más nemzetek képviselőivel egyenlő jogokat és lehetőségeket kaptunk. A lehetőségekkel igyekeztünk jól gazdálkodni, és a jövőben is, mindent megteszünk, hogy a csont-radiológusok nagy családjának hasznos tagjai maradjunk.

Augsburgban járt Karlinger Kinga dr, a Semmelweis Egyetem Radiológiai és Onkoterápiás Klinikájáról, és az alábbi tudósítást küldte

Az ECR „leghangulatosabb és legcsaládiasabb mégis leghatékonyabb” szekciója, a musculoskeletalis, Németország egyik legrégebben alapított városában tartotta évi kongresszusát.

A magyar osteologia sikersorozatának töretlen folytatásaként az idei kongresszuson Dr. Forgács Sándort, az „alapító atyák” egyikét, a társaság tiszteleti tagjának (Honorary Member) választotta.

A jelenleg 270 000 lakosú Augsburg neve alapítójától, a római császár Augustustól ered. 1276-ban nyerte el a szabad birodalmi város rangját.

A Lech átfolyik a városon, és nekünk magyaroknak ezért a szomorú emlékü, vesztés, Lech-mezei ütközetről (955) nevezetes.

A középkor végén, az újkor hajnalán a város Európa kereskedelmi és pénzügyi központja volt. Virágkora a XVI. századra esik. Meghatározó ipara a messze földön híres augsburgi ötvösség volt. Ki ne hallott volna a gazdag, a Felvidéken is bányatulajdonos „királycsináló”, s a királyoknak kölcsönző dúsgazdag Fugger családról, melynek neve talán méltatlanul vált a magyarban a „fukar” szó eredetévé. Hogy miért méltatlanul, annak bizonyítéka a Jakob Fugger által alapított Fuggerei, Európa első és sokáig egyetlen polgári alapítású, szociális lakótelepe, mely eredeti alapítólevelének megfelelően még ma is él és funkcionál. A bekerülés kritériumai: Augsburgi születésű, idős polgár és családja, az elszegényedés nem a családfő hi-

bájából keletkezett (hanem például egészségmegromlás, öregség miatt), feddhetetlen életmód, háziipar (szövés, kosárfonás stb. hasznos munkák lehetőség szerinti) üzése az új lakóhelyen. A lakások természetesen nem örökölhetők. Mai napig is csupán arra vannak kötelezve az alapítvány kedvezményezettjei, hogy naponta elmondjanak egy imát az alapító lelkiüdvéért. Ezen kívül a bér mindössze egy rajnai forint (ma 1 Euro), valamint a közmű fogyasztásért kell fizetni (a bombázások után újjáépített házakat teljesen komfortosították belülről). A városon belüli városkának saját temploma és közösségi terei, épületei vannak. Éjszakára a kaput bezárják.

Augsburgban született az „osztrák” zeneszerző-csodagyerek W. A. Mozart apja Leopold Mozart. Az ő apja a Fuggereiben talált otthonra öregségében (mire a család már Ausztriában lakott), házát a Fuggereiben tábla jelzi.

Számunkra azért is nevezetes a Fugger család, mert felvidéki Thurzó-rokonságuk révén jutottak bányabirtokokhoz Besztercebányán, ahol a réz kiolvasztására új kohókat építettek, és itt is európai hírű minta-bányatelepet hoztak létre (1525-ben a hatvani országgyűlés a Fuggereket tette felelősé a pénzügyek romlásáért, és megvonta tőlük a bányaművelés jogát.) Ez az Fugger-Thurzó összefüggés akkor derengett föl előttünk, amikor a Szt. Katalin kolostor templomában megláttuk az egyik Fugger házaspár síremlékét, ahol az asszony leánykori neve Susanna Thurzo volt. (Magyar vonatkozás említése nélkül. A helyi templomi alkalmazott, alkalmi idegenvezető sem ismerte ezt a vonatkozást.)

Vajon eszünkbe jut-e, hogy miért nevezik az evangélikus, másnéven lutheránus vallást ágostainak a régi hivatalos iratokon? Mert itt, Augsburgban (régiesen Ágosta) nyújtotta be Melancthon Luther hittételeit a birodalmi gyűlésnek (1530, augsburgi/ágostai hitvallás), valamint itt született meg a protestánsok jogegyenlőségét biztosító augsburgi vallásbéke (1555).

Egyébként innen ered a híres festő Holbein család, itt született Bertold Brecht színházi író és rendező, és Rudolf Diesel, a nyersolajmotor feltalálója.

*A résztvevők egy csoportja az Aranyterem
ajtaja előtt: Zólyomi Annamária,
Magda Ingrid, Mester Ádám, Köllő Katalin,
Forgács Sándor, Karlinger Kinga
és Angyal Andrea. (Fotó: Gergely Gy. Mária)*

A város nagyon megszenvedte a II világháborút. A bombázások során szinte az egész belváros elpusztult. Amit most láthatunk, azok többnyire újjáépített falak, a facadok ezért díszítés nélküliek, mégis őrzik az eredeti utcaképet. Belül minden modern.

A péntek esti fogadás a városháza Arany fogadótermében kapott méltó helyet. A városháza 1615 és 1620 között épült, amikor a város virágjában volt. Az Alpoktól északra ez a legnagyobb és legjelentősebb secularis reneszánsz épület. A második emeleti Arany Fogadótermet 60 hatalmas ablak világítja meg, nagyméretű freskókkal díszített. Az északi falon sorakoznak a római (pogány) uralkodók, a délin, velük szemben, mintegy párosítva velük, a keresztény (német-római) császárok. A szobrok alatti egymásnak felelgető (és természetesen mindig a keresztény szájából elhangzó mondat az, ami erkölcsileg felsőbbrendű a pogányhoz képest) feliratok közül álljon itt az, ami talán üzenet volt az augsburgiaknak: Vespasianus: „A profit szaga kellemes” (LUCRI BONUS ODOR), vele szemben Nagy Otto: „A virtusé (illata) jobb” (VIRTUTIS MELIOR), vagy a kereszténység felsőbbrendűségét hirdető: Julius Caesar: „Jöttem, láttam, győztem” (VENI, VIDI, VICI), V.Károly: „Jöttem, láttam, Isten győzött” (VENI, VIDI, DEUS VICIT). A fogadás nagy élménye volt Bohndorf professzor felesége, aki művészettörténész, és így nagy hozzáértéssel, s tán még nagyobb örömmel kalauzolta a társaságot a hatalmas terem freskói közt.

Augsburg, amely egykor Európa gazdasági-kereskedelmi központja volt, 2010-re Európa kulturális fővárosa címének jelöltje.

A kongresszus a város zajos központjától kissé távolabb eső, elegáns „kukoricacs” Dorint Hotelben került megrendezésre. A tudományos program igen gazdag volt, felölelte a musculoskeletal diagnosztika számos vetületét. Erről részletes beszámolót folyóiratunk következő számában közlünk.

Ausburgban járt Gergely Gy.Mária dr. Budapestről, az Országos Gyógyintézeti Központ Radiológiájáról, és az alábbi tudósítást küldte

Volt szerencsém részt venni az EESR 2004, Augsburgban megrendezett kétnapos kongresszusán, melyet a város zöldövezetében, egy gyönyörű park kellős közepén, a Kongresszusi Központban rendeztek meg. Így nem jelentett gondot az arra vágyóknak friss levegőt szívni, kikapcsolódni a szünetekben, a korlátlan mennyiségben fogyasztható kávé, üdítő és aprósütemény kíséretében. Az ebédet is praktikusán sikerült megoldaniuk egytál meleg étel formájában, amely még ülőhely hiányában is kényelmesnek bizonyult. (Felrémlt bennem az ínycsiklandozó, de csak késsel-villával, általában guggoló – vagy az élelmesebbek által párkányra, lépcsőre kuporodó – helyzetben fogyasztható hazai „fogások” képe...)

Délelőtt és délután, párhuzamosan 3 előadóteremben,

egymáshoz közel, könnyen elérhetően tartották az előadásokat. A kollegák kizárólag projektoros vetítéssel, zökkenőmentesen, különösebb technikai problémák nélkül, az időpontok pontos betartásával tartották meg előadásait.

A tudományos program az alsó és felső végtagokat, kisízületeket érintő, degeneratív, gyulladásos és tumoros megbetegedéseiről, lágyrész-elváltozásokról, az osteoporosiról, valamint a musculoskeletalis intervenciókról (csontbiopsziák, radiofrekvenciás kezelések, vertebroplasztikák) szólt.

Hiányos ismereteimet pótolandó, elsősorban a végtagokról szóló előadásokat kísértem figyelemmel. Hihetetlen mennyiségű információmennyiséget ismertettek az előadók, kerülve a részletes esetismertetéseket. Kezdek például a kéztőcsontok anatómiáját, a röntgen felvételi technika speciális jelentőségét foglalták össze. Szembesülhettünk a pontos beállítások, a standard és funkcionális felvételek készítésének jelentőségével: ezen régióban mm-es dislocatiók, réstávolság változások, szögeltérések is fontos információt szolgáltatnak az ahhoz értőknek. A scapholunaris dissociatio, a volaris és dorsalis intercalaris segment instabilitás, az avulsio törések kiváló vizualizálása vált már lehetővé a technika fejlődésével. Külön előadásban foglalták össze a felső végtagot érintő akut sérülések különböző képalkotói módszerekkel való megjelenítését, a kézen előforduló congenitalis abnormálisokat.

Örömmel tapasztaltam, hogy az ultrahang vizsgálatokat bizony a nálunk sokkal jobb egészségügyi finanszírozási rendszerű országokban is előnyben részesítik: például a carpal tunnel szindróma, vagy a különböző lágyrész-masszá vizsgálatok során elsődleges szerepet tulajdonítanak neki. A differenciál diagnosztikai lehetőségeket is összefoglaló előadások hangzottak el ezekről. A pontos entitások, és az anatómiai lokalizációk meghatározásával, gazdag képanyag mellékelésével szinte alapszintű, de talán pont ezért igen érdekes és hasznos ismereteket szerezhettünk.

A – véleményem szerint – eleget nem hallható, végtagokat érintő gyulladásos és tumoros elváltozások külön szekció anyagát képezték. Az akut osteomyelitisek diagnosztikus algoritmusában (a mindenkor alapvető hagyományos röntgen vizsgálatok mellett) itt is az MR jelentőségét hangsúlyozták, míg krónikus folyamatok, fistula gyanú esetén a CT vizsgálatot említették. Az ultrahang vizsgálat a lágyrész-masszá elkülönítésében, az aspirációs cytologia vezérlésében játszik fontos szerepet. Az izotóp vizsgálatokat ismeretlen eredetű lokalizáció és multiplex folyamat gyanúja esetén tartották döntő jelentőségűnek (hozzáteszem: az indikációs kör ma már tapasztalható kiszélesedése és az újabb technikai lehetőségek ismertetése szempontjából, izotópdiagnosztikával foglalkozó kollega nem szólt hozzá a hallgatóság köréből).

Mint hallhattuk, a kéz daganatai ritkák, az összes tumorok mintegy 2%-át képezik. Ezen belül 90%-uk

benignus jellegű. A lágyrész-masszákat 60%-át a ganglionok teszik ki (UH vizsgálat!), a fennmaradó rész az óriás-sejtes (GCT – 12%) és az egyéb (28%) tumoroké. „Megnyugvást” jelentett számomra a legkiválóbb szakemberektől hallani, hogy a végleges szövettani eredmények gyakran „mutatnak fityiszt” a képpalkotó vizsgálatok leírásainak. A gondolati kör kialakítása, a differenciál diagnosztikai paletta ismerete azonban továbbra is kulcsfontosságú számunkra.

Külön élményt nyújtott az oxfordi kollegák sportsérülésekkel kapcsolatos összefoglalója. Sok humorral, gazdag (részben mozgó) képanyaggal és saját tapasztalattal fűszerezték mondanivalójukat. Megtudhattuk, hogy a golf például, a sokat emlegetett könyöktérhelés mellett, bizony minden ízületünket igénybe veszi (mind amatőr, mind profi szinten végezve). A helyes mozgatsor egyes pontjaitól függően változó mértékben vesszük igénybe ízületeinket: a felső és alsó végtagok egyaránt érintettek lehetnek, sőt a csípő, a lumbalis gerinc és a bordák sérülését is feljegyezték. (Az elütött labda okozta partner-sérülést és a felszerelések szállítására szolgáló kisautók által okozott baleseteket még ki is hagyták a százalékszámításból.) A mintegy 50–60%-ban előforduló ízületi és ín-izom érintettségén belül kb. 80%-ban az ún. „overuse” (túlerőltetési) szindrómák fordulnak elő, melyek kellő bemelegítéssel megelőzhetők lennének. A fennmaradó részt az akut sérülések képezik.

Az evezésről kompetens, a sportágot maga is művelő orthopédus kollegától hallottunk előadást. Itt 30–40%-os a deréktáji fájdalmak előfordulási gyakorisága (az előadó szerint ritkább, mint az átlagos populációban). Emellett az alkar flexor izomzatának tenosynovitisét, a könyök enthesitisét és a vállak, csuklóízületek osteoarthritisét emelte ki. Mindazonáltal szemmel láthatóan rajong a sportágért, melyet hazájában a nyugdíjas korosztály is előszeretettel űz.

Az újabb (hobby) sportágak megjelenése (például hegy- és falmászás) is „kitermelte” a maga szövődményeit. Imponáló előadást hallottunk az interphalangealis ízületek és a csukló elváltozásairól. Hangsúlyozták, hogy a felületes és a mély flexor ínak eltéréseinek (dislocatio, megvastagodás), inkomplett és komplett szakadásának kimutatásában, a phalanx és ín távolságának mérésében (functionalis vizsgálat), a collateralis szalagok megítélésében és az esetleges avulsio törések felismerésében ugyancsak óriási szerepe van a jól elvégzett ultrahang vizsgálatnak. Nemcsak a diagnosztizálatlan következtében kialakuló ízületi instabilitás, hanem a preoperatív viszonyok pontos tisztázásában is jelentős, ugyanakkor egyszerű módszer (hozzáteszem: földrajzilag közeli, kiválóan működő radiológus–orthopédus–sebész kapcsolatot „vallott be” – rákérdezésre).

A részleteket mellőzve, de meg kell említenem még a könyök UH és MR vizsgálati lehetőségeit összefoglaló, valamint a CEN (compression entrapment nerve) idegbe-csípődési szindrómákat tárgyaló, ugyancsak érdekes előadásokat. Nyilvánvalóan, az elsődlegesen sportmediciná-

val foglalkozók sokkal több, már ismert dologról hallottak ezek során – számomra kifejezetten új és figyelemreméltó információk tették érdekessé ezeket az órákat.

A tudományos előadásokon kívül interaktív megbeszélések és ízületi ultrahang vizsgálati gyakorlatok is szerepeltek a programban. Utóbbiak, előzetes jelentkezés alapján 4–5 fős csoportokban, az ugyancsak közeli Dorint Hotel tárgyalótermében zajlottak. Nincs szégyenkezésre okunk: a jóminőségű gépeken, egyénileg szabott vizsgálati lehetőség, a laptop segítségével bemutatott anatómiai és patho-anatómiai összefoglalók színvonala hazai kongresszusainkon is bevett gyakorlat már. (Talán a csoportok létszáma terén lenne még „csiszolgatni valónk”.)

A kongresszuson ugyancsak lehetőség nyílt a poszterek elektronikus változatának tanulmányozására. Nem túl sok (maga a kongresszus is szinte „családiás” körülmények között zajlott), de színvonalas témák kerültek feldolgozásra, amelyekről a képanyag aztán „vándorolhatott” a hazai e-mail tárákba.

A különböző cégek sem rendeztek látványos „kirakodvást”, de érdekességet itt is lehetett találni. Ami nekem igazán tetszett, az egy 1,0 T-ás, kifejezetten végtagi ízületek vizsgálatára alkalmas, kisméretű (15 nm-en működtethető) nyitott MR készülék volt. A készülékhez egy igen kényelmes, igénytől függően változtatható alakzatú fotelágy is tartozott, amellyel együtt is jóval kedvezőbb volt ára, a hagyományos MR készülékekhez viszonyítva. Jó befektetés.

Nem maradt el a már korábban emlegetett bécsi kongresszusokon már népszerűvé vált Film Reading Session sem. A tudományos program záróakkordjaként, valóban a kongresszus méltó búcsúztatója volt. Ha annyit mondok: az egyes esetek megoldásához humoros felvételek azonosításával lehetett „benevezni” (például Shrek amúgy sem nagy füle részletének felismerésével) – már jellemeztem is a hangulatot. A közönséget is bevonva, közvetlen hangulatban zajlott a természetesen minden esetben sikerrel végződő „képvizit”. Ezzel búcsúztatta egymást a kiváló munkát végző házigazda szervezőcsoport és a nagyérdemű hallgatóság.

Mielőtt a sűrű tudományos program miatt bárki is sajnálni kezdene, azt is el kell mondjam: Augsburg gyönyörű város. A XVI–XVII. századot idéző épületek, templomok, az utcai forgatag igazán hangulatos közeget teremtettek a rendezvénynek. (Állítólag a sör is kiváló minőségű, amit azonban saját forrásból – sokak szerint nyilván eléggé el nem ítélnél módon – nem tudok megerősíteni.) Búcsúzóul a várost is érintő, úgynevezett. Romantikus Út egyik állomását is sikerült megtekinteni: festői környezetben, Walt Disney „logójaként” ismertté vált Neuschwanstein mesebeli várát. Wagner díszítéseiben, falfestményekben életre kelt operavilágában, Wagner zenéjét hallgatva ámulhatunk a királyi pompa és gazdagság láttán.

Szerencsém volt: mind szakmai, mind turisztikai szempontból élvezetes napokat tölthettem el Augsburgban. Köszönet érte.